

Recensioner

Bjarne Lindström. *De legala och politiska förutsättningarna för Europas autonomier. En jämförande studie.* Mariehamn: OMJ Publikation 2/2020. 69 s.

Många icke-geografer ser nog världen som en förvirrande mosaik av stater i olika färger, symboliserande typiska drag – fördomar – om natur, språk och nationalkaraktär. Att alla territorialstater innehåller olikheter i natur och kultur är klart för de flesta, men först i och med alla turer kring presidentvalet i USA 2020 har det blivit klart för många hur olika *politiska* regler kan förekomma inom en och samma stat, nämligen i en federation. I Västeuropa finns några federationer; Schweiz, Tyskland och Österrike, samt den historiska konglomeratstaten Förenade Kungariket Storbritannien och Nordirland med dess medlemmar och på olika sätt associerade områden. Men övriga länder i vad som betecknas som Västeuropa ses vanligtvis som enhetsstater, med gemensam lagstiftning för hela territoriet. I själva verket har en stor andel av områdets stater olika former av territoriella undantag i form av områden med mer eller mindre omfattande självstyre, autonomi.

Det är inte förvånande att det är åländsk geograf, Bjarne Lindström, som i en rapport analyserar ett antal av Europas autonomier. I Ymer 2015 beskrev han ögruppens dilemma av att i sitt självstyre vara beroende av en ständig ekonomisk dialog med sitt ”moderland”, Finland. Nu gör tar han upp ett antal andra europeiska autonomier, bland annat med syfte att visa på

hur olika de rättsliga förutsättningarna är, dels hur dessa kan utnyttjas politiskt. Exempelen är avsiktligt olika till storlek, historia och kultur: Färöarna och Isle of Man är som öar väl definierade men den nordiska ögruppens befolkning är etniskt välavgränsade från sitt ”moderland”, Danmark, medan den brittiska ön snarast definierar sin särställning på gammal hävd. Sydtyrolen och Baskien baserar sina autonomier på etniska kriterier, i det ena fallet på släktskap med ett grannland, i det andra på ett unikt språk som också definierar ett folk. Gibraltar är ett historiskt undantag som fått området att bilda en brittisk, men ändå specifik multietnisk kultur. Flandern har i likhet med Sydtyrolen en starkt kulturell och språklig närhet till ett grannland, men i det belgiska fallet gäller det ungefär halva statsterritoriet och det är snarare självständighet än integration som eftersträvas.

För varje område gör Bjarne Lindström en analys av dess formella och reella möjlighet till självbestämmande.

Färöarna är på många sätt ett enkelt fall av självbestämmande. Med sitt isolerade läge i Atlanten, ett eget språk och ett avlägset, lagom litet och lagom angeläget moderland har ögruppen förutsättningar för en utveckling som mycket väl kan resultera i total självständighet – om en majoritet så önskar. För många nationella minoriteter är Färöarna ett ideal – i nederländska Friesland skrev några autonomiförespråkare en liten bok på frisiska med titeln *De Føroyar in foarbild foar Fryslân?* (Förs Bergström *et al.* 1974). 1948 fick området en ganska

omfattande självstyrelselag som 2005 preciserades och utvidgades. Färöarna står utanför EU och ingår inte heller i EES, och man har rätt att ingå avtal med andra stater inom sina behörigheter. Inom säkerhets- och försvarspolitik och andra globala frågor har Danmark ansvaret, men Färöarna har rätt att delta i förhandlingar. Lindströms slutsats blir att ”ögruppen måste anses stå på tröskeln till vad som gäller för en formellt suverän (mikro-)stat.”

Sydtyrolen kan nog vara motpolen till Färöarna vad gäller självstyre. Efter kriget avtalade Italien och Österrike om en autonomi för Sydtyrolen, men snart inledde regeringen i Rom en industrialisering med syfte att öka andelen italienare. Dessutom gjordes tyrolarna till minoritet genom att självstyrelseområdet kom att omfatta hela det italienskspråkiga Trentino. Missnöjet med behandlingen ledde till terroristdåd, främst mot industrier och kraftanläggningar. Österrike agerade genom att 1952 föra ärendet till FN, och 1972 antogs en ny självstyrelse som delade Regionen Trentino-Alto Adige i två provinser, varav Südtirol med Bozen (italienska Bolzano) har tyskspråkig majoritet och ett relativt starkt autonomiskydd.

Om Sydtyrolen utgör ett exempel på en lyckad autonomi, är Baskien ett mer komplicerat fall. Liksom Italien är Spanien en kombination av enhetsstat och federation, med ett antal autonoma gemenskaper. Baskien (Euskadi) definieras av sitt unika språk, men under Francotiden förbjöds alla minoritetsspråk. Mot slutet av diktaturen växte en baskisk nationalism, som genom tillskapandet av ETA (Euskadi Ta Askatasuna) fick en alltmer aggressiv prägel, genom terrordåd som fortsatte och in-

tensifierades under demokratin, eftersom minoriteten av definition inte kan ta makten från en centralregering. 1979 antogs dock en självstyrelselag för de tre baskiska provinserna, medan Navarra med en baskisk minoritet fick egen autonomi. Men på grund av statuternas oklarhet och inre politiska motsättningar är Baskien mer hämmat av Madrid än Bozen av Rom.

Isle of Man och Gibraltar är på olika sätt knutna till det Förenade Kungariket. Ön i Irländska sjön är självstyrande med drottningens ”goda minne”, medan den strategiska klippan vid Spaniens sydkust sedan 1713 är ett brittiskt territorium, närmast som en överlevd koloni med ökad självständighet och en egen konstitution (se till exempel Lundén 2013 för en bakgrund). Spanien gör anspråk på området och från och till skärps gränsrestriktionerna. Inför Brexit har gjorts lokala försök att få Gibraltar (vars befolkning motsatte sig utträdet) med i Schengensamarbetet, men både moderlandet och Spanien är motsträviga av olika skäl. Resultatet för Gibraltar är en cliffhanger!

Belgien är ett land präglad av motsättningarna mellan två språkgrupper och försöken att hantera huvudstaden som ligger som en franskspråkig enklav inne i Flandern. Efterhand har Flandern gjort allt starkare anspråk på, om inte total självständighet, så åtminstone ett oberoende av att dela med sig behörighet och ekonomi med den franskspråkiga delen av landet med syfte att av federationen skapa en konfederation av delstater.

I en översikt gör Lindström en analys av de olika fallens likheter och olikheter. En av slutsatserna är att juridik och politik inte alltid samvarierar. I de danska och brittiska fallen har autonomierna utvecklats

efter samhällsutvecklingen och utan risk för moderlandets sönderfall, i Spanien och Italien har komplexa regleringar hämmat. Baskiens våldsamma historia, inflytandet från Kataloniens utbrytningsförsök och de italienska motsättningarna mellan nord och syd kan förklara majoritetsledningarnas skepsis.

Analysen är mycket mera djupgående, och den kan användas i kunskapen om andra autonomier, och inte minst bedömningen av andra geopolitiska ställningstaganden. Rapporten kommer under nästa år att följas upp med en rapport med fokus på Åland, med en systematisk analys av den åländska autonomins legala position och egna faktiska handlingsutrymme i jämförelse med de i rapporten granskade autonomierna. Lindström har i en annan artikel mera principiellt diskuterat olika modeller för minoriteternas integration eller regionala autonomi (Lindström 2019), och båda bidragen kan med fördel laddas ned.

Referenser

- Förs Bergström, Ejnar; Jelle Hendricks Brouwer; Teake Hoekema (1974) *De Føroyar in foar-bild foar Fryslân?* Ljouwert: De Terp,
- Lindström, Bjarne (2015) Beskattningen och den åländska självstyrelsens finansiering – Dagsläge och historisk bakgrund, *Ymer 2015: Sverige utifrån*, 137 – 149.
- Lindström, Bjarne (2019) State integration vs regional exceptionalism A European predicament, *Baltic Worlds* 2019:1. Vol. XII. 57–69
- Lundén, Thomas (2013) Gibraltar – imperialistisk koloni eller rojalistisk ministat? *Geografiska Notiser* 2013:2, 90–94.

Thomas Lundén Professor emeritus i kulturgeografi vid Södertörns högskola
E-post: thomas.lunden@sh.se